

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Önképzőköreink multja és jelene.

(Egy monográfia tervvázlata.)

A nemo propheta... jóslata nemcsak személyekre, hanem tárgyakra és intézményekre is kihat. Ezt látszik igazolni a magyar talajból kicsirázott és a lelkes magyar ifjúságban élénk visszhangot keltett önképzőköröknek immár csaknem másfél százados intézménye is, amely e sorok íróját már pályája küszöbén megragadta és azóta is állandóan fogva tartja. Ennek a kitarító érdeklődésnek, több évtizedet felölelő, szeretettel teljes foglalkozásnak eredményeként terjedelemben bőséges, tartalomban figyelemreméltó anyag halmozódott fel, amely alapul, törzsül szolgálhatna egy majdan megírandó monográfiának vagy prolegomenának. Ezúttal beérjük azzal, hogy főbb vonásaiban megrajzoljuk ennek a munkának tervvázlatát, ami alkalmas lehet arra is, hogy felkeltse a megvalósításra hivatott tényezők figyelmét és áldozatkészségét.

Személyi vonatkozásánál fogva és a kezdeményezésre való tekintettel rövidre fogott tartalmát közöljük annak az előterjesztésnek, amelyet az önképzőkörök monográfiája ügyében még 1891. február 1-én intéztünk Brassóból a közoktatásügyi minisztériumhoz: Minthogy az önképzőköröknek ismertetése a Gothában megjelenő „Pädagogische Zeit- und Streitfragen“ című vállalatban biztosítva van, másrészt rokon intézmények újabban Angol- és Franciaországban is megindultak, célszerű lenne az erre vonatkozó adatokat beszerezni, úgyszintén a magyar önképzőkörökre a minisztérium birtokában levő adatokat rendelkezésemre bocsátani. Ez lehetővé tenné az önképzőkör irodalmának teljes összeállítását s ennek alapján a még vitás pontoknak nyilvános eszmecsere útján való tisztázását. Hogy a mai állapotról hiteles és kimerítő képet kapjunk, kértem a mellékelt részletes kérdőívnek (l. alább) a főigazgatóságok és tanfelügyelőségek útján hivatalból való megküldését valamennyi hazai, mindkét nembeli közép-, polgári, felső nép- és kereskedelmi iskolának, úgyszintén a szakiskoláknak és tanító(nő)képzőknek. Végül kértem megbízást a magyar önképzőkör története, hivatása és fejlődése című monográfiának megírására a minisztérium méltányos erkölcsi és anyagi támogatásával, illetőleg a megjelenendő munkának megrendelését a tanintézetek könyvtárai számára. — Ez a beadványom elintézetlen maradt, ami azonban legkevésbé sem csökkentette érdeklődésemet és az idevágó anyag gyűjtésére irányuló tevékenységemet. Ugyanekkor az Egyetértés és a Pesti Napló útján nyilvános kérést intéztem a tanférfiakhoz idevágó adatok beküldése érdekében.

Elgondolásom szerint a rendelkezésemre álló anyagnak szakszerű feldolgozása alapján a munka számára nagyjában a következő felosztás kínálkoznék. Két főrész: *Mult és Jelen*, amaz a kezdetől a millenniumig terjedne és az 1895—96-i Értesítők idevágó

anyagának áttekinthető feldolgozásával érne véget (a városok alfabetikus sorrendjében, esetleg rovatos táblázatban, továbbá az alapításnak időrendjében). A mai állapotot a legutolsó Értesítők, de főleg a kibocsátandó kérdőívek alapján lehetne megállapítani (l. alább az újonnan megszerkesztett kérdőívet), ugyanolyan feldolgozás szerint, mint a fenti, 1895—96-i Értesítők. A *Függelék* tartalmázná a főiskolák, katonaiskolák, úgyszintén a rokon külföldi (német, angol, francia, amerikai) intézmények rövid ismertetését (*Felméri L.*: Az iskolázás jelene Angolországban, *P. de Coubertin*: L'Éducation anglaise en France, ugyanannak és a windsori Eton-Society elnökének, *R. C. Norman*-nak levelei 1889-ből, *Maris M. Proffitt*: High-School Clubs, Washington, 1934, 64. l.) és a teljességre törekvő szakirodalmat (önálló munkák és programmértékezők), továbbá a kiágazásokat: iskolatársak szövetkezete, tanulók önkormányzata, ifjúsági mértékletességi egyesületek, segélyegyletek; végül az önképzőkör ismertetését külföldön: Les Sociétés d'autodidaxie dans les établissements d'instruction secondaire de la Hongrie, párizsi nemzetközi kongresszus, 1889. — Die Schüler-Selbstbildungsvereine in Ungarn, Monatschrift für höhere Schulen, Berlin, 1907, 170—74. l. — A bécsi Zeitschrift für das Realschulwesen-ben alkalmilag több ízben.

A *Mult* fejezetei:

1. Bevezetés. A tanulókörök és ifjúsági egyesületek általában.
2. Előző történeti, politikai korszak (l. *Kornis*: Esmények; *Fináczy*: Mária Terézia).
3. Milyen belső és külső viszonyok okozták az önképzőkör megalakulását? Idegen áramlatok.
4. Régibb rokon intézmények.
5. Az első önképzőkör: Sopron, 1790. március 5. (l. *Kovács Sándor*: A soproni ev. liceumi Magyar Társaság története, 1790—1890. Sopron, 1890, 120 l. és a szerző levélbeli pótló közlései, 1891. június 17. — *Zábrák Dénes*: A soproni ev. liceumi ifjúság Deák-kúti vármegye története. Sopron, 1875, 36 l.)
6. Alapszabályok: szervezet, célkitűzés, munkakör.
7. Elnevezésük: Sopron: Magyar Társaság (1790), Magyar Egylet (1851), Önképzőkör (1874), ismét Magyar Társaság (1876). — Fiumei áll. főgimn.: Magyar Társalgó Kör (1889—90). — Budapesti kegyes tanítórendi főgimn.: Gyakorló Iskola (1891). — Debreceni kegyes tanítórendi gimn.: Nyelvmívelő Társaság (1832), Szépműegylet (1843), Önképzőtársulat (1855) stb.
8. Jelentőségük nemzeti, pedagógiai, társadalmi és egyéni vonatkozásban. Az önképzőkörök mint a magyar nyelv fellegetvái.
9. Érvek mellette és ellene: előnyök és hátrányok.
10. Az önképzőkör és a közvélemény (sajtó). Az Ujság 1914. január 22-i számában Viharos tárcában melegen pártolja, Tóth Béla a Pesti Hírlap 1903. október 14-i számában erősen ellenzi.
11. Pedagógusok, írók és közéleti férfiak véleménye az önképzőkörökről.

12. Neves közeleti férfiak, akik az önképzőkörnek tagjai voltak.
13. Szemelvények, érdekesebb mozzanatok egyes önképzőkörök életéből.
14. Hivatalos rész: rendtartások, rendeletek, miniszteri jelentések (l. Klamarik, Pirchala, Pintér).
15. Történeti fejlődés.
16. A tót önképzőkörök mint a pánszlávizmus fészkei: Pozsony, Selmec, Eperjes, Lőcse: *Jednota literárna* (l. Kornis: *Eszmények*, II., 164. l. f.).
17. Német önképzőkörök (*Deutscher Verein, Deutsche Sprachgesellschaft*): Pozsony 1788—1848, Sopron 1803—80, Brassó, Késmárk.
18. A millenniumi Értesítők összefoglaló áttekintő képe.

A *Jelen* fejezetei

a kérdőívek anyagának feldolgozása alapján.

Megfelelnek-e az eredeti önképzőkörök a mai kor követelményeinek? Ha nem, melyek ennek okai s miben nyilatkozzék meg az újjászervezés?

Önképzőkörök vagy szakkörök? Régibb kezdeményezések ilyen irányban. Ez utóbbiak túltengése szükségessé teszi a részvétel szabályozását, korlátozását.

A legújabb évi Értesítők alapján az önképzőkörök helyzetképe.

Összefoglalás. Visszatekintés és irányelvek a jövőre nézve.

Kérdőív.

(Az intézet helye és neve.)

1. Az önképzőkör címe, alapítási éve.
2. Eredeti alapszabályszerű szervezete: célja, tagok, tagdíj, tisztikar, felügyelet, vagyon.
3. Van-e külön könyvtára s hány kötetből áll? Járat-e folyóirtokat, napilapokat s melyeket?
4. Mikor és mennyiben módosult az eredeti célkitűzés? Mikor kezdtek a magyar nyelven és irodalmon kívül mással is foglalkozni?
5. Az önképzőkör mellett vannak-e, mióta s milyen egyéb ifjúsági körök (szakkörök)? Van-e külön kör a klasszikus és a modern nyelvek és irodalmak művelésére?
6. Szabályozva, illetőleg korlátozva van-e a többféle körben való részvétel?
7. Az ugyanazon helyen fennálló önképzőkörök összeköttetésben állnak-e egymással és ez a kapcsolat miben nyilatkozik meg?
8. Észlelt hiányok és javításuk módja.
9. Az önképzőkörben való működés milyen befolyással van az iskolai tanulmányokra?

10. Az intézet az önképzőkör mellett vagy ellen foglal-e állást? Ennek megokolása.

11. Felsorolandók cím, évszám és terjedelem említésével az önképzőkör kiadványai: lapok, folyóiratok, munkák, évkönyvek.

12. Felsorolandók azok a közéletben szerepelt kiváló férfiak, akik már az intézet önképzőkörében kiténtek.

13. Az évi Értesítőkből közölt beszámolókon kívül megjelentek-e ott külön értekezések az önképzőkörrel vagy a tanárok tol-láblól más helyen?

14. Az intézet vagy az önképzőkör kéziratтарыban fellelhető egyéb érdekes és értékes adatok. Betekintés, illetőleg felhasználás végett kérem eredeti okmányoknak (esetleg másolatban) és nyomtatványoknak kikölcsönzés formájában való beküldését*

Kemény Ferenc.

A tankönyv szerepe a mai oktatásban.

Az iskola célját és rendeltetését vizsgálva ma két szélsőséges felfogással találkozunk. Az egyik csakis a művelődési értékek hordozóját, az átszármaztatott értékek terjesztőjét, a másik csupán a fejlődő gyermeki lélek belső kibontakozásának egyik tényezőjét látja benne. Az előbbi az ismeretanyag egyszerű közlésében, a másik magában a lelki hatásban, az anyagtól csaknem elvonatkoztatott szellemi munkában látja az iskola feladatát.

Ez a két ellentétes felfogás az alkalmazott pedagógia területén is sok meddő vitára ad alkalmat. A vita eldöntése annál nehezebb, minél általánosabb érvényűnek gondolt vélemények és megállapítások ütköznek össze. Az általánosítások körében ugyanis bőven teremnek az antinómiák, ezek pedig csak a zűrzavart fokozzák, de az eszmék tisztázására nem alkalmasak.

Ezért kívánatos a kérdéseket konkrét formában felvetni, mert így könnyebb az igazság gyökeréig eljutni és a valóságot a maga egyszerűségében feltárni. Erre az egyszerűsége és világosságra törekedtem, mikor az alábbiakban megkíséreltem kifejezni és tisztázni a tankönyv szerepének konkrét kérdését.¹

A tankönyv az oktatásban feldolgozandó ismeretek kész foglalata. A tantervhez igazodva megszabja az anyag kiválasztását és egymásutánját, megjelöli a tanítás irányát és rögzíti kereteit. Nem több és nem kevesebb, mint az oktatás *vezérfonala*, amely a tantervben meghatározott ismeretanyagot részletes kidolgozásban tartalmazza és így mintegy középhelyet foglal el a tanár és tanuló munkája között. Eppen ezért hivatva van

* Hozzászólást és adatbeli hozzájárulást köszönettel fogad a szerző: Budapest, V, Pannónia-utca 14.

¹ Fejtegetéscím csak a szorosabb értelemben vett tankönyvre szorítkoznak, tehát például a nyelvkönyvek, olvasókönyvek szerepére ebben a fogalmazásban nem vonatkoztathatók!